

KRONIEK

TIJDSCHRIFT HISTORISCH AMERSFOORT

JRG 20 · NR 2
JUNI 2018

Schatten van Amersfoort

O **F** OUDHEIDKUNDIGE
VERENIGING
FLEHITE

140 JAAR OP DE BRES VOOR ONZE STAD

NIEUWS

OVF wint Advies Op Maat

De vereniging heeft een Advies Op Maat gewonnen van de provincie en het Prins Bernhard Cultuurfonds. De OVF wil advies hoe zij jongere leden aan kan trekken.

Leuk bezoek

Voor de serie *Maarten van Rossem vertelt...* van RTV Utrecht nam Jan Carel van Dijk (OVF-secretaris en schrijver van het Erdalboek) Maarten mee door de oude fabrieksgebouwen, waar nu De Nieuwe Stad is gevestigd. De uitzending is nog steeds te bekijken via: <https://www.rtvutrecht.nl/gemist/uitzending/rtvutrecht/van-rossem-vertelt/20180322-1220>.

Nieuwe gemeente-archivaris

Natasja Pels (1980) is de opvolger van Vincent Robijn. Naast het toezicht ontwikkelt zij beleid op digitaal informatiebeheer. Pels: 'Goed informatiebeheer is essentieel voor een transparante en betrouwbare overheid.'

Museum Flehite krijgt schilderij

Wethouder Bertien Houwing werd verrast door het legaat van mevrouw W. Visser Tjeenk Willink. Het betreft een schilderij door Jacob Nieweg, *Gezicht vanaf de Amersfoortse Berg met de R.K. Kerk Sint-Ansfridus* (1922). Op 28 maart droegen de kinderen dit over aan de wethouder, die het meteen in bruikleen gaf aan het museum.

JOS STÖVER, ERFGEFOTO.NL

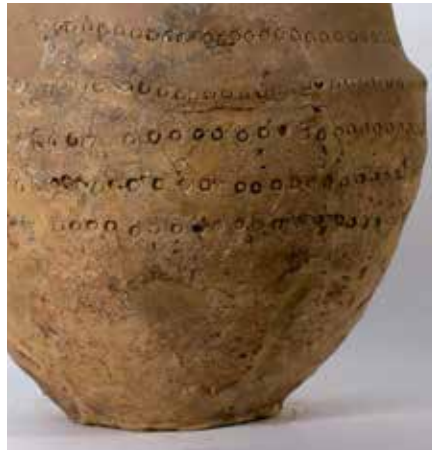
Kademuren hersteld, collectie onbeschadigd

Bij Museum Flehite is het slaan van de damwanden achter de rug. Dit is nodig om de kademuren te kunnen herstellen. De trillingen leidden éénmaal tot stilleggen van het werk, maar geen enkel voorwerp is beschadigd. Wel moeten er scheuren in het gebouw hersteld worden.

INHOUD

4 Verleden, heden, toekomst

6 Grafheuvels

8 Museum en vrienden

10 Monumenten behouden

12 Monumentenwandeling

14 Archieven gered

16 Jubileumtentoonstelling

18 Zes werkgroepen

21 De fascinatie
22 De schenking
23 Nieuwe boeken
24 Agenda

Beschermengel van historisch Amersfoort

In 1878 kreeg Amersfoort een eigen historische vereniging. Dat was relatief vroeg. De OVF begon meteen met het verzamelen van historische voorwerpen en het beschermen van monumenten. Dat is nog steeds de doelstelling.

door **JELLE HEKMAN**

Stoomfabrieken, spoorlijnen en stoomschepen, telegraaf en telefoon versnelden de productie en de communicatie eind 19e eeuw. Maar dat had een prijs: arbeiders woonden en werkten in mensonterende omstandigheden, ook kinderen. Oude stadswijken werden zonder pardon gesloopt. Geen wonder dat er vaak met nostalgie werd teruggedacht aan de goede oude tijd, waarbij gemakshalve werd vergeten dat die helemaal niet zo goed was geweest. Een treffende parallel met wat wij nu zelf meemaken. Ook nu wordt de goede oude tijd geïdealiseerd, toen geluk heel gewoon was.

Tegelijk werd de belangstelling voor de geschiedenis vanaf 1800 gestimuleerd, doordat veel meer mensen dan vroeger er toegang toe kregen. Geschiedenisboeken en historische romans verschenen in de klaslokalen, ook omdat de onderwijzers hun leerlingen trots op hun eigen land en volk wilden bijbrengen. Arbeiders konden steeds vaker lezen en gingen naar openbare bibliotheken. Boeken werden goedkoper door de stoompers en het houtpapier, mooier door steendrukafbeeldingen. Ook kreeg de overheid na 1870 oog voor het behoud van monumenten, zodat ze niet meer zomaar afgebroken werden.

GRAVEN OP DE LEUSDERTHEI

De OVF is in 1878 begonnen als een club

Opgraving van
de Kei, 1903.

ARCHIEF EEMLAND

van hobby-archeologen; notabelen die op de Leusderhei opgravingen uitvoerden in prehistorische grafheuvels (zie p. 6). De eerste voorzitter was kapelaan W.F.N. van Rootselaar, de gemeentearchivaris. De vereniging had drie doelen: een museum voor Oost-Utrecht, bescherming en restauratie van daar bedreigde monumenten en bevordering van de kennis van regionale geschiedenis en kunst.

De OVF kwam niet uit de lucht vallen. Op de golf van historische belangstelling werden eind 19e eeuw de eerste stadshistorische verenigingen en stadsmusea opgericht. Vaak was dat op initiatief van het gemeentebestuur, maar niet in Amersfoort.

MUSEUM EN MONUMENTEN

De urnen en andere voorwerpen werden al na twee jaar ondergebracht in een museumzaaltje. Vele tientallen jaren was er een twee-eenheid tussen de vereniging en het museum: de OVF 'was' het museum en het bestuur was vooral bezig met het verzamelen van de historische collectie van stad en streek (zie p. 8). In de loop der jaren manifesteerde de OVF zich enkele keren als een

MUSEUM FLEHTE

actiegroep, die opkwam voor de instandhouding van bijzondere gebouwen in de stad (zie pp 10 en 12).

KEI EN BORSTBEELD

Een bijzonder wapenfeit was dat de OVF het in 1903 voor elkaar kreeg dat de gemeente de beruchte Amersfoortse Kei liet opgraven. De vereniging had het plan al in 1884 bedacht, maar steeds waren er dringender kwesties. Amersfoort had zijn reputatie als Keientrekker terug en was er nu juist trots op, zoals de vele Keistadfeesten zouden getuigen.

Van nationale betekenis was het eerste Nederlandse

Onthulling van het borstbeeld van Johan van Oldenbarnevelt, 1911.

standbeeld van Johan van Oldenbarnevelt. Dit project was ook al in 1884 gestart. De OVF zamelde geld in en in 1911 kon een bronzen borstbeeld van August Falise worden onthuld op het Stationsplein (tegenwoordig bij het stedelijk gymnasium Johan van Oldenbarnevelt).

LEDEN EN BESTUUR

De vereniging was de eerste decennia een exclusief gezelschap met enkele tientallen leden. Dat werd anders door de actieve bemoeienis met het 700-jarig bestaan van Amersfoort als stad in 1959. Het ledenaantal groeide spectaculair van 190 in 1955 naar meer dan 500 in 1960. Het hoogtepunt van 600 leden werd in 1965 bereikt, maar door een contributieverhoging in dat jaar van f5 naar f10 zakte het weer naar 500. Momenteel stijgt het opnieuw richting de 600. Er blijkt voldoende belangstelling te zijn en de ledenwerving blijft onze prioriteit.

Amersfoortse notabelen hebben altijd een belangrijke rol gespeeld in de OVF. Bij de oprichting waren dat wethouder en effectenhandelaar W. Croockewit en kapelaan en historicus A.A.J. van Rossum. Veel later volgden burgemeester J.C. graaf van Randwijck, architect G. Adriaans, oud-burgemeester van Leusden A.F.H. Buining, notaris J. Prins, apotheker mevr. G.H. Keyser-Hardick en notaris Aart Veldhuizen.

WELDOENERS

Daarnaast waren er de weldoeners: Amersfoortse ver-

zamelaars die belangrijke schenkingen deden aan het museum. A.M. Tromp van Holst, bewoner van het landgoed Randenbroek, werd in 1891 bestuurslid en kocht in 1906 het tweede pand Breestraat 80-82. De vereniging kreeg vaker ondersteuning voor de huisvesting. In 1974 werd Breestraat 76 aangekocht. Voor de restauratie was veel geld nodig. Cees Broekhuijsen en Cees Kamerbeek van de Junior Kamer Eemland organiseerden een veiling en een loterij waarmee meer dan f160.000 werd binnengehaald. Kamerbeek sprong vaker bij met financiële acties voor het museum.

DE KOERS VERLEGD

In de bijna 100 jaar van het bestaan van de vereniging was er geregeld sprake geweest van bestuurlijke schermutelingen. De verhouding met het gemeentebestuur was ook niet altijd optimaal. In 1975 bleek dit echter bereid tot een structurele subsidie als het museum zou worden ondergebracht in een stichting; ook rijk en provincie droegen daarna bij.

De OVF bleef wel eigenaar van de panden en haar collectie. Door de ontdekking van asbest in het museum in 2007 werden de gebouwen echter onbetaalbaar. De vereniging verkocht ze voor €1 aan de gemeente, die de renovatie voor haar rekening nam.

In de jaren daarna ontwikkelde de OVF zich steeds meer tot een gewone historische vereniging. De zorgen voor het voortbestaan van het museum waren verdwenen en de activiteiten konden zich richten op de organisatie van historische lezingen en het uitgeven van publicaties, zoals de Kroniek en het Jaarboek. Daarbij wordt al sinds 1964 samengewerkt met de vier erfgoedinstellingen: naast museum en archief ook monumentenzorg en archeologie. De presentatie van het jaarboek in de Sint-Joriskerk is een hoogtepunt van het verenigingsjaar, net zo'n succes als de tweejaarlijkse Brongerslezing.

TOEKOMST

Vergeleken met 1878 is er veel veranderd, maar de grondgedachten zijn hetzelfde. De OVF blijft opkomen op voor het Amersfoortse erfgoed: de museale collectie, de monumenten en de historie van de stad. Onze leden zijn actief bezig met de verhalen van Amersfoort en omgeving. Het bestuur wil de komende jaren een jongere generatie Amersfoorters lid maken van de vereniging en stimuleren dat (oud-)Amersfoorters bijdragen aan het erfgoed.

VERDER LEZEN

Zie de boeken op p. 23. ●

Lid worden of een schenking doen?

Kijk op www.historisch-amersfoort.nl

Jelle Hekman is voorzitter van de OVF.

Grafheuvels op de Leusderheide

De 140e verjaardag van de OVF valt samen met de verjaardag van onderzoek naar de grafheuvels in onze regio. In 1878 lieten enkele heren met een schep graven op de Leusderheide. Aan het recente onderzoek naar grafheuvels komt geen enkele schep meer te pas.

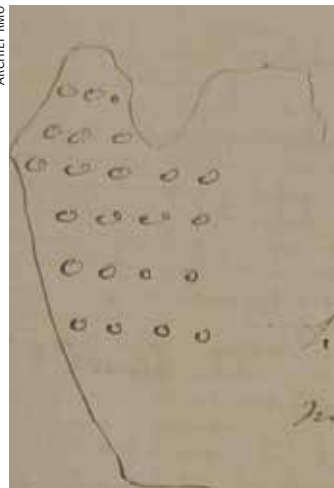
door **SANNE BEUMER**

Leusden is al in 777 in een oorkonde genoemd. Geïnteriseerd door deze ouderdom namen kapelaan en gemeentearchivaris W.F.N. van Rootselaar, geschiedenis- en aardrijkskundeleraar A.M. Kolléwijn en burgemeester van Barneveld C.A. Nairac op 10 augustus 1878 het besluit 'alles in het werk te stellen om de daar aanwezige tumuli wetenschappelijk te onderzoeken'. De *tumuli*, de latijnse benaming voor grafheuvels, liggen in Leusden vooral op de Leusderheide. Dit gebied was toen nog een gemeenschappelijk heideveld (*meent*). De drie heren hadden bij de meentgraaf een vergunning aangevraagd om in de heuvels te mogen graven. Deze werd verleend op voorwaarde dat de gaten netjes werden dichtgemaakt. De onderzoekers mochten alle vondsten aan de gemeente Amersfoort schenken, op echte schatten na. Deze zouden tussen de vindsters en de eigenaren van de meent worden verdeeld.

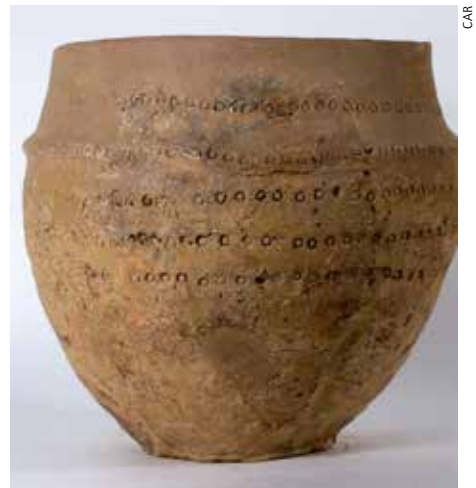
15 HEUVELS, 10 URNEN

Op 28 augustus was het zover. De heren namen W.A. Croockewit (wethouder van Amersfoort) en historicus A.A.J. van Rossum en een paar grondwerkers mee naar 't Hollegat, een locatie ten zuidwesten van de huidige kruising Doornseweg en Kolonel Van Royenweg. Met een prikstok werden de heuvels gepeild tot men op iets hards stuitte. Daar werd een kijkgat gegraven. Op de eerste dag was er al succes; in de eerste heuvel vond men vier urnen en enkele 'losse crematies'. In heuvel 2 trof men drie urnen. De vondsten werden voor die tijd opvallend goed gedocumenteerd, met de diepte en de locatie in de heuvel erbij. Daarna werden ze overgebracht naar het raadhuis van Amersfoort. Omdat de dag zo succesvol verliep, werd op 2 september de

Commissie tot het Wetenschappelijk Onderzoek van de Tumuli op de Leusderberg opgericht. Op 11 september en 9 oktober zocht men verder. Uiteindelijk zijn vijftien grafheuvels onderzocht. Hieruit kwamen tien urnen en andere vondsten. Na deze heuvels had de groep de smaak te pakken en ging men verder op onder andere de Vlasakkers in Soest. De werkgroep werd nu Commissie voor het Verzamelen van Oudheden uit Amersfoort en Omstreken genoemd. Uiteindelijk werden alle vond-

Tekening van één van de urnen gevonden in grafheuvel 1 door Willem Pleyte, conservator van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Rechts de urn na restauratie (Museum Flehite Ca 4).

sten uit de grafheuvels in de omgeving van Amersfoort verzameld in het nieuwe Museum Flehite, dat op 1 november 1880 openging voor het publiek.

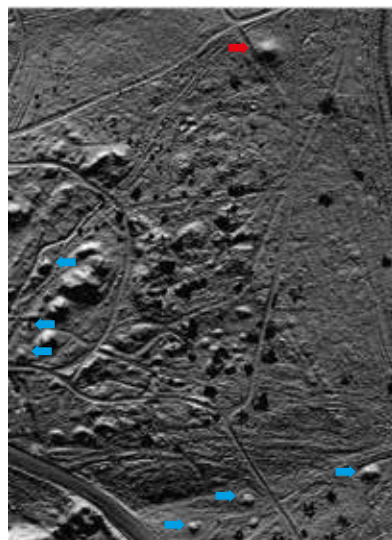
De kijkgaten waren niet diep, hoogstwaarschijnlijk maximaal een halve meter. Tegenwoordig weten we dat de urnen zijn toe te schrijven aan zogenaamde bijzettingen uit de Late Bronstijd en Vroege IJzertijd. Het lijkt erop dat de onderzoekers nergens het centrale graf in het midden van de heuvels uit het Laat-Neolithicum en de Vroege Bronstijd hebben gevonden. Opvallend is dat

gesproken werd over Oud-Germaanse, Saksische (lees: vroegmiddeleeuwse), Keltische of Germaanse (lees: Romeinse) urnen. Dat de grafheuvels circa 5000 jaar oud zijn en de spullen die ze in hun nieuwe museum exposeerden ongeveer 3000 jaar oud, zou ze behoorlijk hebben verrast!

EEN KWART ERUIT

In 1886 en 1889 werd de meent verkocht aan het ministerie van Oorlog om als oefenterrein van de infanterie te kunnen gebruiken. Het onderzoek naar grafheuvels stond op een laag pitje. Pas in 1954 trokken de heuvels op de heide weer de aandacht. Dit keer ging archeoloog P. Modderman vanuit de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek enkele grafheuvels in de omgeving onderzoeken. Ten oosten van de Doornseweg groef hij twee heuvels op volgens de toen gangbare *kwadrantenmethode*. Uit de heuvel werd als het ware een taartpunt gehaald. Op deze manier kreeg men door middel van de nog rechtopstaande doorsnedes een beeld van zowel de verticale als de horizontale opbouw van de grafheuvels. De doorsnedes werden opgetekend met daarbij de locatie van de vondsten. Het overige deel van de heuvel bleef staan en het onderzochte deel werd weer aangevuld en dichtgemaakt.

In de decennia daarna zijn door wandelaars nog enkele mogelijke heuvels aangemeld bij de ROB. Omdat de Leusderheide nog steeds voor een groot deel in gebruik is als militair oefenterrein en daardoor niet meer vrij toegankelijk, zijn de heuvels verder niet onderzocht. Een enkele keer vond er een inspectie plaats van de door de OVF onderzochte heuvels (inmiddels zijn dit rijksmonumenten). Enkele heuvels waren sterk overgroeid of leken niet meer aanwezig, andere waren nog in perfecte staat.

SCHADUWWERKING

Sinds kort is het mogelijk minieme hoogteverschillen waar te nemen door de bestudering van gedetailleerde hoogtekarten via het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). De hoogtemetingen van de AHN worden omgezet naar zogenaamde *hillshades*. De metingen worden vervolgens herberekend naar een grijschakering met denkbeeldige schaduw. Vervolgens wordt voor acht verschillende richtingen heuvelschaduw geprojecteerd. Op deze manier is het reliëf in het landschap nog duidelijker te zien. De hillshade-analyses van de Leusderheide zijn goed bekeken. En met resultaat: naast de

OVF-lid Wim van Hoorn graaft de kelder op van het middenpand van Museum Flehite, 1978.

MUSEUM FLEHITE

Uitsnede van de hillshade-analyses van de AHN2. Bij de blauwe pijlen een groep potentiële grafheuvels. Bij de rode pijl één van de vijftien heuvels die zijn onderzocht door de OVF; dit is nu een rijksmonument.

Andere opgravingen

In 1962 ontstond vanuit de OVF de archeologische werkgroep Vallei en Eemland (als onderdeel van de landelijke archeologische amateurvereniging: de AWN), die bijvoorbeeld opgravingen deed bij de Kamperbuitenpoort. In 1978 maakte de werkgroep zich los van de OVF.

heuvels die we al kenden, waaronder die door het OVF zijn onderzocht, zijn nog eens tien mogelijke grafheuvels waargenomen. De volgende stap is te onderzoeken of dit ook daadwerkelijk grafheuvels zijn. Daarover wellicht meer in een van de volgende *Kronieken*.

Mogelijk zijn er nog tien grafheuvels

BRONNEN

S. Beumer, *Archeologische verwachting Oefenterrein Defensie Leusderheide Leusden, Soest en Amersfoort* (CAR-rapport 30, Amersfoort 2015)

J.A. Brongers, 'Vondsten uit grafheuvels als impuls tot de oprichting van Museum Flehite in 1878', *Flehite : tijdschrift* 12 (1980) 26-32

M.H.A. van Dijk en W. van den Heuvel, 'Monumenten voor de eeuwigheid; grafheuvels en andere prehistorische grafmonumenten in Amersfoort en omgeving', *Flehite : jaarboek* 13 (2012) 123-143

P.J.R. Modderman, 'Het onderzoek van enkele Brabantse en Utrechtse grafheuvels', *Bulletin Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 6 (1955) 44-65 ●

Van vrijwilligersmuseum naar museumvrienden

Veel stadsmusea zijn het initiatief geweest van burgers; zo ook in Amersfoort. Uiteindelijk moest de OVF haar museumdochter loslaten, maar de samenwerking is nog steeds prima.

door GERARD RAVEN

De prehistorische urnen waren de eerste aanwinsten van de OVF (zie pp 4 en 6). Maar de leden hadden allemaal ook wel een historisch voorwerp uit Amersfoort en omgeving. Enthousiast ging men op zoek naar meer. Het was destijds heel gewoon om iets zelf aan te schaffen en dan te schenken.

Nu er een bescheiden collectie ontstond was er een plek nodig voor een onderkomen. In 1880 stelde de gemeente een zaaltje beschikbaar links van het Oude Stadhuis aan de Westsingel. Hier was de bibliotheek gevestigd, maar die moest steeds meer in-dikken en vertrok tenslotte.

EEN EIGEN GEBOUW

De collectie groeide maar door en in 1890 verhuisde het museum naar een eigen pand, Breestraat 78 (het middelste van de huidige drie). De vereniging had dit zelf aangekocht. Ook kwam er een conciërge in dienst die een huisje op het terrein kreeg. Nummer 80 kwam er bij naar aanleiding van het legaat van bestuurslid en apotheker C.B. Kok in 1905. Dit was een rijke en gevarieerde collectie, maar lang niet alles paste in het verzamelgebied Oost-Utrecht (tegenwoordig Eemland). Overigens brachten de leden vaker voorwerpen in die het bestuur kennelijk niet wilde weigeren; kleding, speelgoed en huishoudelijke voorwerpen werden aangenomen zonder door te vragen of er toch een verband met de regio was.

STOKJE

Een hoogtepunt was de verwerving van het Stokje van

Johan van Oldenbarnevelt uit het bekende gedicht van Joost van den Vondel. Commissaris van de Koningin A. baron Schimmelpenninck van der Oye kocht het in 1903 op een veiling en schonk het. De vreugde kon niet op in het jaar dat ook de Kei werd opgegraven (zie pp 4-5). De OVF had een speciale voorliefde voor Oldenbarnevelt, in haar ogen de meest illustere Amersfoorter; zo kwam een opmerkelijke collectie documenten, penningen, prenten en boeken tot stand.

MAGERE JAREN

Een grote slag was het overlijden van voorzitter A.M. Tromp van Holst in 1920. Hij had het tweede museum-pand aangekocht, maar nooit aan de OVF overgedragen. De gedwongen ontruiming moet de harten van de vereniging hebben verscheurd. Pas in 1956 werd het opnieuw aangekocht en in 1974 volgde pand 76.

De dood van Tromp van Holst markeerde ook het einde van de eerste bloeitijd. Kennelijk waren er nu minder kapitaalkrachtige bestuurders, want zowel aankopen als collectiebeheer belandden op een laag pitje. Conservator D.H. Huygen deed wat hij kon, maar werd langzaam ouder en in de jaren vijftig werd er niet eens meer een aanwinstenboek bijgehouden. Dat verbeterde allemaal met de komst van Map Heijenga in 1964. Maar ook zij had geen geld voor aankopen.

VERZELFSTANDIGING

Een belangrijke stap was een aparte museumstichting, die tot stand kwam in overleg met drie overheden in 1975 (zie p. 5). Hierdoor werd het mogelijk beroepspersoneel aan te nemen onder leiding van de eerste directeur Burchard Elias. De OVF bleef bestuursleden en vrijwilligers leveren, maar kwam meer op afstand te staan.

In 2005 is het museum opgegaan in de stichting

De regentenkamer van Museum Flehite, ca 1920. Hier vergaderde het bestuur ca 1900-1960.

Amersfoort in C, die ook Mondriaanhuis, kunsthall KAdE en het Forum voor Architectuur en Stedenbouw FASadE beheert. Daarmee verloor de OVF haar twee bestuurszetels. Door de grote asbestramp twee jaar later moesten ook de museum panden aan de gemeente worden overgedragen. Even leek het of de vereniging letterlijk buiten de deur stond. Een troost was dat de hartelijke samenwerking met de vier erfgoedinstellingen gewoon doorging; het museum speelde steeds een belangrijke rol bij de publicaties.

VERZAMELBELEID

Elias en de OVF wisten samen fondsen te werven voor belangrijke nieuwe aankopen: een gezicht op de Hof van Joost Drooghsloot (1631), de Koppelpoort van Jan Weissenbruch (1860), het gegraveerde glas met buitenplaats Eemlust (ca 1760) en als klapstuk de memorietafel van de familie Van Schaik (ca 1525).

Maar de directeur zette ook een helder verzamelbeleid uit. Veel voorwerpen die niets te maken hadden met het werkterrein werden afgestoten. Daarvoor kwam er een Vervreemdingscommissie (vanaf 2006 Collectiecommissie, zie p. 20). Hierin was het museum zijn tijd ver vooruit. Nog steeds worden er collecties afgestoten; de gewaardeerde ledenveiling van dubbele prenten in 2013 bracht een flink bedrag op voor nieuwe aanwinsten.

VRIENDEN

Bijna de helft van de collectie van Museum Flehite is eigendom van de vereniging. Vooral de laatste tien jaar heeft de OVF op advies van de Collectiecommissie be-

Vitrine met de collectie Van Oldenbarnevelt, ca 1899.

Map Heijenga in een van de depots van Breestraat 80-82, ca 1965.

langrijke aankopen gedaan. Daarbij was er veel interesse voor de 17e-eeuwse schilderkunst, waaronder drie schilderijen van Matthias Withoos. Ook werd bijgedragen aan het stadsgezicht door Jasper van Wittel/Gaspere Vanvitelli (ca 1710). Opmerkelijk waren ook twee schenkingen van tekeningen door Jordanus Hoorn (zie p. 22) en Albert Fiks, waarmee vrijwilligers voor jaren werk hadden aan de beschrijving.

Ook in andere opzichten blijken de leden steeds weer echte vrienden van het museum te zijn. De museumgebouwen zijn nog steeds hun thuis waar de bijeenkomsten plaatsvinden. Geregeld is er een lezing over de lopende wisseltonstelling of over een aspect van de collectie. Zo was er in de laatste jaarvergadering ruime aandacht voor de OVF-aankoop van een wandtapijt van de firma Edmond de Cneudt (1949). Ook was er enthousiasme over de jubileumtentoonstelling, die natuurlijk ook over het museum gaat (zie p. 16).

VERDER LEZEN

Zie de boeken op p. 23. ●

Bestuur, echtgenotes en rechts de concierge bij de opening van een tentoonstelling, 1932.

Gerard Raven is sinds 1991 conservator van Museum Flehite.

MUSEUM FLEHITE

MUSEUM FLEHITE

MUSEUM FLEHITE

De OVF als 'geweten' van de stad

Sinds haar oprichting zet de OVF zich in voor de Amersfoortse monumenten. De jonge vereniging kreeg haar vuurdoop met de Koppelpoort. Nog steeds is de OVF een gewaardeerde gesprekspartner bij monumentenzorg en ruimtelijke kwaliteit.

MUSEUM FLEHITE

Bouwtekening voor de restauratie van de Koppelpoort.

OVF in de Gemeentelijke Monumentencommissie en in 1966 kwam er een OVF-Monumentencommissie bij. De OVF maakte daarvoor vaak nét het verschil. Daarover is eerder in dit blad geschreven.

COMMISSIE RUIMTELIJKE KWALITEIT

De Monumentencommissie werd in 2013 samengevoegd met de Welstandscommissie tot een Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (CRK). Met inzet en vakmanschap beoordeelt deze de aangeboden plannen en voorziet ze van een stempel: goed of niet aanvaardbaar. Er is volop kwaliteit in de commissie, maar het is roeien tegen de stroom in. De commercie, horeca, festivals, het verkeer, toerisme, museumactiviteiten en ontwikkelaars vergroten de druk op de (binnen)stad en de aanliggende omgeving. Dat kun je niet beheersen met enkel de beoordeling van plannen.

door **ROB BLAAUW**

De middeleeuwse Koppelpoort is nu één van de beeldmerken van Amersfoort. Maar in 1884 wilde het gemeentebestuur het vervallen gebouw slopen. De jonge OVF kwam spontaan in actie voor het behoud en er werd meer dan f3.000 ingezameld om de restauratie mogelijk te maken. Die werd uitgevoerd door niemand minder dan rijksbouwmeester Pierre Cuypers.

Daarna zette de vereniging zich in voor het behoud en de restauratie veel meer monumenten, zoals het Kapelhuis (1905), Havik 33-35 (1909), een deel van het Sint-Pieters- en Bloklandsgasthuis (1907-1912), het Sprengel (1916) en de Kamperbinnenpoort (1931). Voorbeelden uit later tijd zijn actie voor een nieuwe monumentenlijst (1962), het redden van het Observantenklooster (1982) en aanwijzing van de binnenstad als beschermd stadsgezicht (1984). In 1922 kwam een afgevaardigde van

Op papier bestaat er een bestuurlijk gedragen visie, maar er ontbeert daadkracht om de visie te handhaven. Bezoekers van de binnenstad kunnen dat met eigen ogen zien. De kwaliteit van de winkelstraten neemt af. Borden, bankjes, uitstallingen, terrassen en de vele fietsen maken van het bezoek een stedelijke terreincross. Dit wordt nog versterkt door onzorgvuldig geplaatste verkeersborden, nutskasten en vlaggen. In Amersfoort ontbreekt een permanente stedenbouwkundige dienst, met een visie voor ruimtelijke omgeving, geënt op historische gegevens en een goed bemande afdeling handhaving.

FORUM RUIMTELIJK ERFGOED

De zorgen van de OVF omtrent het beheren en bewaken van de historische kwaliteiten van de stad werden niet weggenomen met de CRK in haar huidige opzet.

Als reactie hierop ontstond een nieuwe OVF-commissie: het Forum Ruimtelijk Erfgoed Flehite. Daarom heeft het Forum gemeend ook haar blik te moeten verbreden. Hielden we ons de afgelopen jaren vooral bezig met de bouwkundige aanpassingen aan monumenten, nu vragen ook de gebouwen in hun stedelijke omgeving om onze aandacht.

Het Forum probeert de relatie met de historische kwaliteit onder de aandacht te brengen bij onder andere het gemeentebestuur met gevraagde en ongevraagde adviezen over veranderingen of bedreigingen van het gebouwde erfgoed. Zo willen we het door de eeuwen opgebouwde stedelijk weefsel zijn historische levendigheid laten behouden. Zorgvuldigheid en het vasthouden aan de cultuurhistorische erfgoedwaarden moeten onderdeel zijn van de belangenafwegingen. Het Forum wil met haar bemoeienis helpen om het geweten van de stad te zijn.

OMGEVING

Maar niet alleen de binnenstad hoort tot het aandachtsgebied van het Forum. Omdat het centrum ligt ingebed in een groter stedelijk gebied, strekt onze bemoeienis zich ook uit over ontwikkelingen aan de rand. De parel glanst vooral wanneer deze in een juiste setting ligt. Zo vragen de toegangs(vaar)wegen met hun historische oriëntatie op de Onze-Lieve-Vrouwetoren speciale aandacht. De Stadsring als verkeersader vormt in haar huidige vorm een belemmering voor de bereikbaarheid van de binnenstad en heeft vrijwel geen enkele kwaliteit. Het misbruik maken van de lantarenpalen voor reclame en vlaggen versterkt het gevoel dat de afgeschermd

**Restauratie van
Havik 33-35, 1909.**

richtingsborden er niet toe doen. En dat deze ringweg noch bij de binnenstad hoort, noch bij de aanliggende wijken.

STADSONTWIKKELINGEN

Op dit moment gebeurt er heel veel tegelijk. We kijken naar de ontwikkelingen rond de Eemoevers en de inpassing van hoogbouw aan de haven, omdat die schadelijke gevolgen kan hebben voor de andere gebruikers. We kijken hoe zonnepanelen zonder visuele schade kunnen worden gerealiseerd. Het Forum waakt voor verloedering van de binnenstad tot één conglomeraat van horeca en kledingzaken en voor 'verterassing' van pleinen en trottoirs met de opslag van stoelen, tafels en parasols in de openbare ruimte. Bij de bebouwing van het manegeterrein Nimmerdor moet de oude structuur van het landgoed worden gerespecteerd. Voor de hoogbouw aan de Stadsring (terrein De Witte) is een ruimtelijke analyse van de directe stedelijke omgeving nodig. In de Volmolen naast de Koppelpoort willen we geen horeca met terrassen en reclame, maar een kwalitatieve invulling die de meerwaarde van dit monument versterkt. Bij de herinrichting van de Kamp moeten de

verbetervoorstellen van de aanwonenden met zorg worden gewogen. Tenslotte letten we op het oneigenlijk gebruik van de openbare ruimten in het algemeen en de handhaving van de afgesproken gedragsregels.

Signalen van burgers over ontwikkelingen rondom het stadserfgoed komen op onze agenda. We onderhouden daarvoor contact met vele organisaties en proberen positieve burgeractiviteiten te ondersteunen. Het Forum is niet afhankelijk van bestuurlijke of commerciële belangen en kan zo met een zienswijze komen

die de kwaliteit van het erfgoed waarborgt en voor een komende generatie bewaart.

forumruimtelijkerfgoedflehite@historisch-amersfoort.nl

De Kamperbinnenpoort vóór restauratie, ca 1915.

Rob Blaauw is lid van het Forum Ruimtelijk Erfgoed Flehite.

VERDER LEZEN

Sandra Hovens, 'Commissie Ruimtelijke Kwaliteit : Monumentencommissie en Welstandscommissie fuseren', *Kroniek* 16:3 (september 2014) 20-21 ●

Monumenten- wandeling

FOTO'S ARCHIEF EERLAND EN MUSEUM FLEHTE

1 Koppelpoort

Met deze plattegrond uit 1888 kunt u zelf de historische gebouwen gaan bekijken die (mede) door de OVF zijn gered.

Als u als groep liever een gids boekt, kijk dan op www.gildeamersfoort.nl. Het Gilde heeft speciaal voor het jubileum deze wandeling gemaakt.

2 Sint-Pietersgasthuis

5 Kapelhuis

3 Observant

6 Sprengel

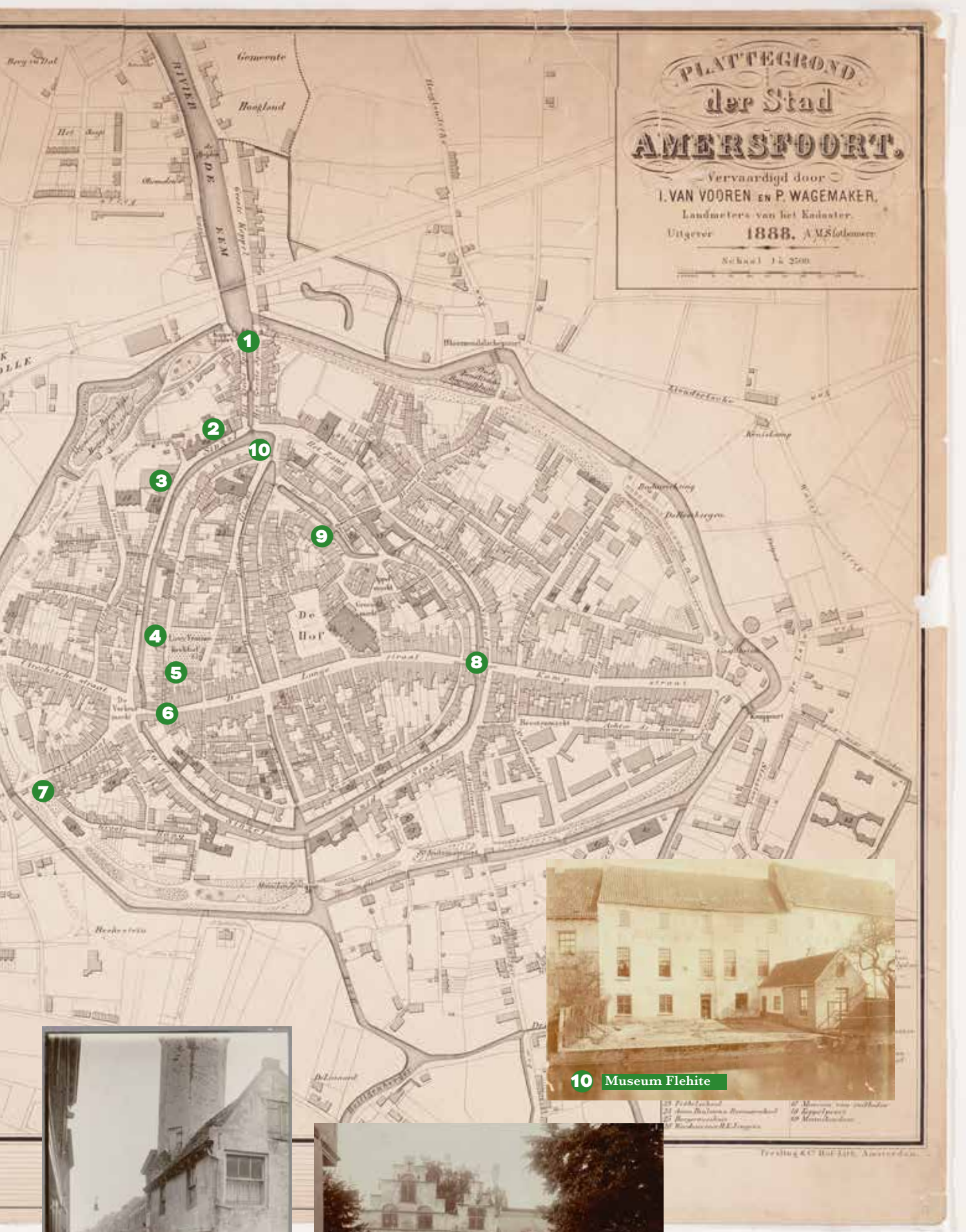

4 OLV-toren

7 Kei

PLATTEGROND
der Stad
AMERSTFOORT.

Vervaardigd door
I. VAN VOOREN EN P. WAGEMAKER,
Landmeters van het Koninkrijk.
Uitgever **1888.** A.M.Slotemaker.

Schaal 1:1 2500

1

2

10

3

9

4

5

6

8

7

10 Museum Flehete

8 Kamperbinnenpoort

9 Havik

13. Fabelschied
14. Amm. Buitenv. Buitenvoort
15. Buitenvoort
16. Buitenvoort B.E. Jongen
17. Museum van de Buitenvoort
18. Kappelsteer
19. Muntfabriek

Prenting K.C. Hof-Jans, Amsterdam.

Redder van documenten

De OVF heeft een belangrijke rol gespeeld in het verzamelen en daarmee veilig stellen van archieven, kranten, foto's en prentbriefkaarten. Dat deed ze in een tijd dat er nog geen professioneel beheer van het archief was bij de gemeente Amersfoort.

door DIRK STEENBEEK

De eerste voorzitter, Van Rootselaar, was tevens gemeentearchivaris (net als bestuurslid H.J. Reynders na hem). Desondanks of misschien wel juist daardoor gaven de gemeente, het Burgerweeshuis en het Sint-Pieters- en Bloklandsgasthuis veel oude archiefstukken in bruikleen aan Museum Flehite. Bij het bruikleen van het genoemde gasthuis waren zes zeldzame en kostbare 15e-eeuwse *incunabelen* (wiegedrukken). De OVF verwierf ook de *puntboeken* van verschillende Amersfoortse gilden. In een puntboek werden de punten (reglementen) van het betreffende gilde vastgelegd. Door hun rijke banden met sierbeslag en de vaak mooi gekalligrafeerde pagina's waren deze archiefstukken bij uitstek geschikt om tentoon te stellen.

VERBORGEN SCHATTEN

Ook losse archiefstukken uit Amersfoort en de regio werden met enthousiasme verzameld en ondergebracht in een afzonderlijke archiefcollectie. Deze col-

Band puntboek
Wolweversgilde, 1579.

Eerste pagina puntboek Mandenmakersgilde, 1590.

lectie omvat bijvoorbeeld notariële akten van aan- en verkoop van onroerend goed, *charters* (op perkament geschreven en bezegelde akten), universitaire bullen (onder andere van oud-burgemeester Wijers) en een schetskaart uit 1760 van het gebied buiten de Utrechtse Poort.

Bijzondere vermelding verdient een oorkonde uit 1397, waarbij een zekere Herman Snider goederen schonk aan de Sint-Nicolaasvicarie in de Sint-Joriskerk. Een vicarie is een fonds waaruit de *vicaris* (een priester) werd betaald om tot in lengte van dagen de Heilige Mis te lezen voor het zielenheil van de stichter(s) en zijn familie. Daartoe werd een altaar in de kerk opgericht. De akte is opgemaakt door notaris Johannes Crispiani, die zoals destijds gebruikelijk ondertekende met een onderschrift en een *signet* of notarismerk, waaraan hij herkend kon worden. Opvallend is dat het signet van Crispiani de vorm heeft van een zegelstempel, een attribuut dat een middeleeuwse notaris nu juist niet gebruikte. Overigens is de herkomst van dit zeer bijzondere document helaas volstrekt onduidelijk, net als van de meeste andere stukken uit deze collectie. Eind jaren tachtig zijn alle papieren en de incunabelen overgebracht naar het Amersfoortse gemeentearchief (nu Archief Eemland).

OLDENBARNEVELT

Ook eigentijdse archiefstukken werden door de vereniging verzameld, zoals reglementen van verschillende Amersfoortse verenigingen. Een belangrijke aanwinst vanuit archivistisch perspectief was het archief van de in 1907 opgeheven stedelijke schutterij. De commandant van die schutterij, August Tromp van Holst, was OVF-bestuurslid en zorgde er voor dat het archief met de uniformen en geweren naar het museum werd overgebracht.

Een enkele keer kocht de OVF archiefstukken, maar vrijwel altijd was er sprake van schenking. Dat was ook het geval bij een collectie archivalia betreffende de familie Van Oldenbarnevelt, die gewichtig Collectie Oldenbarneveltiana werd genoemd. Ze zijn in 1941 geschonken door een indirecte afstammeling. Eén van de stukken uit deze collectie is een vroege kopie van de ontroerende afscheidsbrief die Johan van Oldenbarnevelt schreef op de ochtend van zijn terechtstelling aan zijn vrouw en kinderen. Volgend jaar wordt herdacht dat dit 400 jaar geleden is; Archief Eemland kan dan dankbaar uit de collectie putten.

DOCUMENTEN EN FOTO'S

Een ander bestuurslid aan wie Archief Eemland verschillende archieven te danken heeft is J.D.H. van der Neut. Hij was een enthousiast verzamelaar van documenten, meestal betrekking hebbend op de aan- en verkoop van onroerend goed in Amersfoort en omgeving. Als cartograaf bij het kadaster was hij daarin beroepshalve geïnteresseerd. Bijzonder is het door hem verworven persoonlijke archief van Johannes de Louter, die van 1841 tot zijn dood in 1891 notaris was in Amersfoort. Had Van der Neut hier niet de hand op gelegd, dan was dit archief hoogstwaarschijnlijk verloren gegaan.

Behalve archiefstukken verzamelde de OVF ook foto's en prentbriefkaarten. Conservator D.H. Huygen

Linksboven: Schenkingsoorkonde aan de Sint-Nicolaasvicarie in de Sint-Joriskerk, 1397, met signet (hiernaast). Rechtsboven: Afscheidsbrief Johan van Oldenbarnevelt, 1619 (kopie, ca 1620).

Dirk Steenbeek is senior collectiebeheerder van Archief Eemland.

schonk in 1955 zijn collectie met ongeveer 2.000 exemplaren. Later begon ook het gemeentearchief ze te verzamelen. In 1992 werd daarom een ruil overeengekomen: de OVF en het museum schonken hun collectie foto's en prentbriefkaarten in ruil voor de daar bewaarde collectie prenten en tekeningen. Al in een eerder stadium waren grote hoeveelheden jaargangen van Amersfoortse kranten naar het gemeentearchief verhuisd. Dit schiep duidelijkheid aan onderzoekers, die niet meer op twee plaatsen hoefden te kijken. Bijkomend voordeel was dat zowel de fotocollectie als de kranten door het gemeentearchief werden gedigitaliseerd.

PROFESSIONEEL ONDERKOMEN

Tenslotte is de OVF het gemeentearchief Amersfoort ook indirect behulpzaam geweest. Het archief van de gemeente was vanouds ondergebracht in enkele propvolle kamers in het oude stadhuis. Gemeentearchivaris J. Hovy was in 1956 aangesteld als eerste professioneel opgeleide archivaris. Hij moest het langzaam groeiende aantal bezoekers ontvangen in zijn werkamer. Bovendien bood het krappe, brandgevaarlijke archiefdepot geen ruimte voor de aanwas van nieuwe archieven. Kortom, een volstrekt onhoudbare situatie. Gelukkig maakte de OVF zich sterk voor behoud en restauratie van het middeleeuwse Observantenklooster (zie pp 10 en 12). Toen dit in 1982 gereed kwam vond het gemeentearchief hier zijn nieuwe professionele huisvesting. De moderne en ruime archiefbe- waarplaats onder het pand bood eindelijk onderdak aan de archieven van de gemeente Amersfoort en van Amersfoortse instellingen en verenigingen. ●

Schatten van Amersfoort

Zonder schroom kunnen we zeggen dat de Oudheidkundige Vereniging Flehite een grote invloed heeft gehad op de vorm die historisch Amersfoort nu heeft. Dat was vanaf het begin de boodschap van onze jubileumtentoonstelling.

door **KLAAS DE BOER**

Het OVF-bestuur vroeg Piet Jonkman, Martin Palte en mij om een werkgroep te vormen, samen met mensen van Museum Flehite. Al snel wisten we het: het beeld van Amersfoort rond 1870-1900 zou centraal komen te staan. Laten zien hoe de stad er toen uit zag. Met mooie gevels maar ook sloppen, met bijzondere winkels en ambachtswerkplaatsen, de eerste spoorlijnen, die heel veel veranderingen brachten.

Een tweede lijn was de OVF als voorloper en strijdmaker van de vier erfgoedinstellingen. In het museum en het archief liggen prachtige schatten die mede dankzij de vereniging zijn verzameld. Bij opgravingen en monumentenzorg zijn we ook nog steeds betrokken. Samen maken we mooie publicaties over de gehele geschiedenis van de stad, maar ook over veel uiteenlopende onderwerpen. Die zouden ook in de tentoonstelling moeten komen.

AMBITIES EN TEGENVALLERS

We begonnen met de werkgroep eind 2016. Eerst met brainstormen, met grote ambitie, met het nabouwen

Lezing door Joop Reinboud, 1956.

van een straat in het museum. Compleet met apps, en ook een verdere uitwerking in de stad, waar je op bepaalde plaatsen op je telefoon via een QR-code het straatbeeld van rond 1900 kon vergelijken met waar je stond. Met hele winkels uit die tijd.

Maar tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren (Willem Elsschot). En die kwamen we uiteraard tegen.

Naast de opzet van het geheel is natuurlijk ook alles wat er verder aan vast zit van groot belang. Het geld, om maar iets te noemen. Het gaat al gauw om een aardig bedrag, en er moeten wat sponsors worden gevonden of subsidiebronnen aangeboord. Geld werven ging nooit makkelijk, maar het wordt nu steeds moeilijker.

Lang spraken we over onze doelgroepen, met name in hoeverre we scholen en jeugd konden betrekken bij de expositie. Dat leek lastig, maar we hebben wel onderdelen ingebouwd die ook leuk zijn voor ouders die met hun kinderen komen.

Voorzitter Joop Herks (rechts) reikt de eerste Flehitepenning uit aan Joop Bloemhof, auteur van *Amersfoort 40-45*, 1992.

De grootste verandering in onze plannen was dat het museum tijdelijk dicht zou gaan. Dat was lang onzeker en daardoor konden we tot zomer 2017 eigenlijk niet verder met het concreet maken van onze plannen. Toen bleek dat dit helemaal geen optie was. Jammer, want het museum maakt natuurlijk een wezenlijk onderdeel uit van de activiteiten van de vereniging.

EEMHUIS

Maar we konden uitwijken. Archief Eemland werd direct enthousiast toen we gingen overleggen om daar een plek te vinden. Dat mooie Eemhuis werd ons onderdak. We waren blij, maar wisten ook dat we het programma moesten aanpassen. Immers, de ruimte is veel beperkter en de indeling is geheel anders. Bovendien kan je er niet exposeren zoals je dat in het museum kunt: met originele en grote voorwerpen. Dus ging het roer om. We gingen terug naar de kern: de stad rond 1900 en de schatten van Amersfoort.

Klaas de Boer is bestuurslid OVF en lid van de tentoonstellingswerkgroep.

Op het beeldmerk van de tentoonstelling rechts het gala-uniform van burgemeester J.C. graaf van Randwijck (1912-1941 en 1945). Bovenaan de Koppelpoort, gered door de OVF. Onderaan de middeleeuwse stadskist, waaruit andere museum-schatten komen.

De Hof rond 1910 en nu.

Dan komt er nog heel wat bij kijken voor zo'n tentoonstelling: uitzoeken van voorwerpen en afbeeldingen. Waar kun je wat kwijt? Hoe zit het met de plekken langs de trap? Kunnen we een soort lint maken vanaf de ingang bij de bibliotheek? Alles vroeg overleg en tijd. En compromissen, want de partners in het Eemhuis hebben ieder hun activiteiten, te midden waarvan onze tentoonstelling een plekje moet vinden.

TEAMWERK

Zo kreeg de expositie steentje voor stukje, fotootje bij voorwerpje vorm, mede door de enorm ervaren mensen van het museum en het archief. Met een groot aantal betrokkenen wordt gewerkt om het allemaal mogelijk te maken. Een kernteam dat frequent bij elkaar zit, maar daarnaast ook een hele club van mensen die zorgen voor fotovergrotingen, tekstpanelen, bijschriften en vormgeving. Bij de historische foto's uit Archief Eemland en de kleurige ansichten van Jan Carel van Dijk heeft fotograaf Jos Stöver beelden gemaakt van de huidige situatie. Roel de Vringer monteerde de oudste stadfilms uit 1914-1930.

En ook moet er promotie gemaakt worden: iedereen moet wel weten dat het er is, dat het leuk is en wanneer het is! Iedere tentoonstelling moet een sterk beeldmerk hebben. Dat van ons combineert de tijd rond 1900 met een schatkist en een straatbeeld (zie voorzijde). Fotograaf Annette Kempers maakte het. Omdat Amersfoort zo veel schatten bevat, gewoon langs de straat, ook in het museum, en in de verhalen die er over de stad te vertellen zijn. Een stad die de moeite waard is. ●

Werk aan de winkel

Het is al vijftig jaar niet meer zo dat het bestuur van de OVF alles alleen af kan. Tegenwoordig zijn er drie commissies en twee stichtingen. We hebben ze drie vragen gesteld. Waarom ben je lid geworden en wat vind je sterk? Hoe ben je in deze werkgroep gekomen en wat is je portefeuille? Wat is er bereikt en wat zijn je wensen?

door JOANNE FOKKEMA, HANS VAN DER HOOFT, GERARD RAVEN

HAROLD VAN DEN HALTEN

Bestuur: vlnr zittend
Klaas de Boer, Jelle Hekman, Martin Palte; vlnr staand
Jan Carel van Dijk, Anton Schage, Berend Spoelstra, Adri de Bruijn.

'JE MOET HET LID WORDEN SPANNEND MAKEN!'

Begin 2016 werd Berend Spoelstra benaderd of hij interesse had om (bestuurs)lid te worden. 'In mijn laatste werkkring is mijn interesse voor archeologische vondsten gewekt. Wat mij toen vooral trof was de grote belangstelling voor die vondsten in de bagger uit de Utrechtse Vecht. Verder heeft onder meer mijn drang om zelf (tot dan forens) meer over Amersfoort te weten willen komen mij ja doen zeggen.'

Berend vindt de verenigingsstructuur van de OVF een sterk punt. 'Juist dat bevordert informatie-uitwisseling tussen leden. Daarnaast moet je verantwoording afleggen over je keuzes. Bij een stichting mis je beide elementen!' Hij ziet de OVF in de toekomst ook als een

Activiteitencommissie: vlnr Nelleke Schoorel, Loes van den Berg, Berend Spoelstra, Bram Wisse. Lydia Edelkoort en Agnes Witte ontbreken.

koepelvereniging op het terrein van monumentenbehoud.

Berend is contactpersoon tussen het bestuur en de Activiteitencommissie. 'Met de lezingen en excursies hoop ik dat leden veel informatie met elkaar delen, waardoor de kennis van Amersfoort toeneemt en liefde voor onze mooie stad groeit.'

Daarnaast is hij actief met de ledenwerving. Over dat laatste heeft hij een uitgesproken mening. 'Het streven is om dit jaar tot 600 leden te komen. Daarbij vraag ik mij af waarom het voor de ander interessant zou zijn om lid van de OVF te worden. Daarbij moet je je vooral richten op de volgende generatie.'

HAROLD VAN DEN HALTEN

'WE ZOUDEN GRAAG MEER INBRENG VAN DE LEDEN HEBBEN'

Loes van den Berg is secretaris van de Activiteitencommissie, die zoals gemeld lezingen en excursies organiseert. Zij had bijna geschiedenis gestudeerd in plaats van Engels en was lange tijd wetenschappelijk biblio-

thecaris. 'Toen ik in Amersfoort kwam wonen wilde ik graag meer weten over de geschiedenis van de stad. Ik werd lid van een historische leeskring en ontdekte in 2007 de OVF.'

'Na een jaar las ik in de *Kroniek* een oproep voor iemand die de agenda van de Activiteitencommissie wilde verzorgen. Ik gaf me op omdat ik dacht dat ik niet zoveel onderwerpen kon aandragen, dus daar zou ik zeker wat van leren. Het is ook een prima manier om leden met elkaar in contact te brengen.'

'Toen ik begon kwamen er dertig leden naar een lezing. Ik heb aandacht gevraagd voor kunst en architectuur naast geschiedenis en we proberen aan te sluiten bij de actualiteit. Nu hebben we zeventig en soms honderd bezoekers. De excursies verder weg trokken onvoldoende belangstelling, dus nu doen we dat in eigen stad. Rond het jubileum van 2 september zijn er mini-excursies naar "verborgen plekken". Alleen krijgen we weinig suggesties en terugkoppeling van de leden...'

HAROLD VAN DEN HAUTEN

Forum Ruimtelijk Erfgoed: vlnr zittend Henk Rooimans, Rob Blaauw; vlnr staand Jan Bos, Nico Vink, Tom de Wit, Ed van der Veer. Rudi Gnirrep ontbreekt.

'ALS JE DE STAD ZIET 'VERROMMELEN', DAN WIL JE DAAR TOCH IETS AAN DOEN?'

Architect Henk Rooimans houdt van Amersfoort. Als voorzitter van het Forum Ruimtelijk Erfgoed (zie ook p. 10) wil hij graag mensen bewust maken van de historische waarde van deze bijzondere middeleeuwse stad.

'Ik ben al meer dan 30 jaar OVF-lid. Dat groeit als vanzelf als je belangstelling hebt voor je omgeving

***Ik heb aandacht gevraagd
voor kunst en architec-
tuur naast geschiedenis***

Het zicht op de Onze- Lieve-Vrouwetoren is het kostbaarste wat er is

en je geboortestad. Na de oorlog was mijn vader hier stedenbouwkundige. Amersfoort veranderde snel en vaak raakte de cultuurhistorische waarde van de stad ondergesneeuwd. De OVF wees daar op bij de diverse colleges. Voor mij was dat een sterk argument om lid te worden.'

'Als je zo gek op je stad bent en je ziet het zo "verrommelen", dan wil je daar toch iets aan doen? Als architect had ik ook beroepsmatig interesse in ruimtelijk erfgoed. Zo is het Forum ontstaan, met een wolk van adviseurs eromheen.'

'In de afgelopen twee jaar zijn ontwikkelaars meer naar onze initiatieven gaan luisteren. Ik hoop op meer invloed! Niet om de invloed zelf, maar om de mooie (binnen)stad niet te laten verkwanselen. Waar ik trots op zou zijn, is als we bereiken dat gemeenteraad en ontwikkelaars zien, dat de toren écht het middelpunt is van Amersfoort! Het zicht op de Onze-Lieve-Vrouwetoren is het kostbaarste wat er is. Die moet je niet verstoppen! Zie je de toren, dan ben je weer thuis!'

HAROLD VAN DEN HAUTEN

'WE MOETEN NOG VEEL MEER MENSEN BEREIKEN'

Sinds 2016 is de in de Alblasserwaard opgegroeide Klaas de Boer bestuurslid. Vrij snel nadat hij in 1998 in Amersfoort kwam wonen heeft hij zich bij de OVF aangemeld. Dat was eigenlijk een vanzelfsprekendheid. 'Al op zestienjarige leeftijd werd ik lid van een afdeling van de Nederlandse Jeugdbond voor de Bestudering van de Geschiedenis. Van de Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam ben ik al meer dan veertig jaar lid. En

dan kom je te wonen in Amersfoort met zo'n prachtig centrum.'

Met als achtergrond een studie in geschiedenis en archeologie kwam Klaas in de uitgeversbranche terecht. Zijn actieve rol bij de Stichting Flehite Publicaties is daarmee meteen verklaard. 'Mijn missie is de geschiedenis meer naar de mensen te brengen. Zo staan er weer twee publicaties op stapel. Maar ik wil ook mensen in hun wijk bereiken, door in een huis aan huis verspreide uitgave te vertellen over het verleden van de grond onder hun voeten.'

Een zelfde bevoegenheid straalt Klaas uit wanneer hij het over de toekomst van de OVF heeft. 'Nog meer mensen zouden lid moeten worden. Mijn boodschap aan de OVF is ook dat we de stad meer moeten uitdragen. Zo komt er een nieuwe wervingsfolder met een top tien van de mooiste bezienswaardigheden! En als het gemeentebestuur ook nog eens goed werk zou maken van het promoten van het stadscentrum...'

HAROLD VAN DEN HAUTEN

'WE HEBBEN UIT EEN BREED-SPECTRUM AANGEKOCHT'

Annemieke Hoogenboom is kenner van beeldende kunst en van het Nederlandse cultuurbeleid. Vanuit deze achtergrond draagt zij haar steentje bij aan de collectiecommissie.

'Ik ben ooit lid geworden van de OVF, omdat ik in Amersfoort woon en belangstelling heb voor kunst en geschiedenis. Gerard Raven vroeg mij om in de Collectiecommissie te komen. Wij kenden elkaar omdat studenten van mij stage liepen in Museum Flehite bij het Jordanus-Hoornproject (zie p. 22). Ik ben kunsthistoricus en al tijdens mijn studie raakte ik geïnteresseerd in cultuurbeleid.

De stad is in alle richtingen steeds nauwer verbonden geraakt met de omringende regio's

'De Collectiecommissie heeft in de loop van de tijd met veel zorg en aandacht uit een breed spectrum verwervingen mogelijk gemaakt (zie hieronder). Toch zou ik willen nadenken over het collectiebeleid, vooral om recht te doen aan de veranderende Amersfoortse bevolkingssamenstelling. Ook zou ik vragen willen opwerpen over het regionale bereik van de OVF. Amersfoort binnen de singels is uiteraard de rijkste cultuurhistorische bron waaruit we putten, maar de stad is in alle richtingen steeds nauwer verbonden geraakt met de omringende regio's.'

'JE MOET MEESTAL SNEL HANDELEN'

Martin Palte werd lid door zijn belangstelling voor geschiedenis in het algemeen en voor die van Amersfoort in het bijzonder. 'Daarnaast kreeg ik door pensionering meer tijd om mij er mee bezig te houden. Vóór die tijd werkte ik ver buiten Amersfoort.'

Als penningmeester van de OVF heeft Martin q.q. dezelfde functie bij de Stichting Fonds Bos. Het fonds wordt verder beheerd door OVF-voorzitter Jelle Hekman en notaris Aart Veldhuizen. Martin vindt het fonds een interessante aanvulling. 'De stichting is ontstaan door een groot legaat van een OVF-lid. We steunen publicaties, maar vaak is daarvoor het Fonds niet eens nodig. De focus ligt op aankoopbeleid en collectievorming voor het museum. Dat was acht jaar geleden geheel nieuw voor mij. Het is altijd weer spannend omdat je vaak snel moet handelen, anders grijp je er naast.'

'De afgelopen jaren hebben we samen met de Collectiecommissie en het museum zeer verantwoorde aankopen gerealiseerd, zoals het gegraveerde glas van Hoogland en verschillende schilderijen van Matthias Withoos (zie p. 9). Door onze bijdrage aan de gouache van Gaspare Vanvitelli te verdubbelen kwam de financiering rond en deze aanwinst kreeg zelfs landelijke belangstelling. Voor de komende jaren hopen wij op een grote aankoop, bijvoorbeeld een Amersfoorts schilderij van Hendrik Jan Wolter. Of een belangrijk stuk uit de naoorlogse geschiedenis, want met de museumstaf missen we deze periode in de vaste presentatie.' ●

DE FASCINATIE VAN... **Burchard Elias**

„ Mijn studie geschiedenis was mijn eerste fascinatie. Een buitenkans was dat ik in 1967 aan de slag kon bij de kort daarvoor opgerichte uitgeverij Fibula-van Dishoeck. Ik werd redacteur voor het historische boekenfonds en redactiesecretaris van het tijdschrift *Spiegel Historiae* (nu *Geschiedenis Magazine*). Een fantastische en leerzame tijd, maar er knaagde nog een andere fascinatie: het museum. Daarom kwam in 1976 een wisseling van werkterrein. Na bijna honderd jaar Museum Flehite werd ik de eerste directeur. Er moest nog flink verbouwd en gerestaureerd worden en een nieuwe vaste opstelling gemaakt. Kennis van de geschiedenis van Amersfoort was daarvoor nodig, maar er was weinig literatuur. Het werd het begin van een nieuwe fascinatie waaraan ik nog steeds in hoge mate aan lijd.

Er moesten wel hulptroepen gemobiliseerd worden. Dat gebeurde onder meer met het tijdschrift *Flehite*. Het verscheen sinds 1964 als een zelfstandige publicatie, maar vanaf 1977 werd dit het blad van zowel het museum als de Oudheidkundige Vereniging. Het was verrassend te merken dat veel mensen bereid bleken een bijdrage te leveren. En zelf ontwikkelde ik mijn eigen specialisatie: de geschiedenis van het museum en de vereniging. Dat leidde in 1978 tot een feestelijke tocht per koets naar de Leusderhei, waar de paalkrans van een grafheuvel gerestaureerd werd. Daar was de vereniging immers

honderd jaar daarvóór begonnen als een notabel gezelschap 'schatgravers'.

De eerste 125 jaar van vereniging en museum werden later door mij vastgelegd in een boek (zie p. 23). Het verscheen als deel 16 in de Amersfortia Reeks, een uitgave van de Stichting Amersfoortse Publicaties en uitgeverij Bekking. Het eerste deel in die reeks was in 1983 uitgekomen. Ook deze serie was bedoeld om het historisch onderzoek te stimuleren. De reeks is inmiddels gestopt; het tijdschrift *Flehite* is gesplitst in een jaarboek *Flehite* en de *Kroniek* (voor korte artikelen en actualiteiten). En daarnaast is er een stroom van boeken over de geschiedenis van Amersfoort. Hoogtepunt was de verschijning van *Bruit van d'Eem : geschiedenis van Amersfoort* in 2009.

Deze ontwikkeling is slechts mogelijk geweest door de inzet van velen, van de medewerkers van het museum, Archief Eemland, de afdeling Monumentenzorg en het Centrum voor Archeologie van de gemeente en de (financiële) steun van de Oudheidkundige Vereniging.

En ikzelf? Toch nog bezig. Nu aan een boek over de rijke topografische collectie over Amersfoort in het museum. Die werd voor een groot deel verzameld door de nu 140-jarige Oudheidkundige Vereniging Flehite. Daarvoor past een woord van dank. ●

Leden van de Oudheidkundige Vereniging Flehite vertellen hoe hun specialisme ook waarde heeft voor het Amersfoortse erfgoed.

DE SCHENKING VAN... familie De Pagter

EP DE RUIJTER

” Judith de Pagter: ‘Als kind vroeg ik mijn oudtante geregeld om samen de tekeningen van Amersfoortse stadstekenmeester Jordanus Hoorn (1753–1833) te bekijken. Die bewaarde zij in een kartonnen map in de kast in de eetkamer. Prachtig vond ik ze. Vooral de tekeningen met oranje-rood potlood hadden mijn voorkeur.

Jordanus Hoorn was een verre voorvader van ons. Ze zijn dus altijd in de familie gebleven. Toen mijn grootmoeder en haar zuster in de jaren tachtig van de vorige eeuw overleden, kwamen de honderden tekeningen in het bezit van mijn moeder. Vele jaren lagen ze in een kartonnen doos op de kast in de berging. De doos was zó zwaar dat we er zelden tot nooit meer in keken. Een jaar of tien geleden heeft mijn man alle tekeningen gefotografeerd en er een boekje van gemaakt, zodat we ze eenvoudig konden bekijken.

Toen mijn moeder drie jaar geleden ging verhuizen naar een appartement met zorg hebben wij als fami-

Judith de Pagter en Marjet Vissers-de Pagter met twee tekeningen van Jordanus Hoorn. Het scheepje komt uit de schenking 2014, maar dit werk is ook afgebeeld op een trompe-l'oeil die zich mogelijk al honderd jaar in het museum bevindt. Dat ontdekte gastconservator Marjan de Man. De schenking is gedaan door vier zussen en broers. Op de foto ontbreken Wigert en Wouter-Jan.

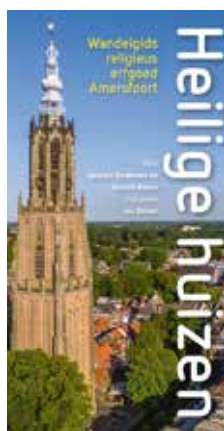
lie gezocht naar een oplossing voor de collectie. De wens van mijn grootmoeder en haar zuster was dat de tekeningen bij elkaar zouden blijven en niet zouden worden opgesplitst in een aantal erfdelen.

In 1983 heeft mijn familie meegewerkt aan een tentoonstelling over Jordanus Hoorn in Museum Flehite. Dat contact was eenvoudig opnieuw gelegd en wij raakten in gesprek over de mogelijkheden van een schenking aan de Oudheidkundige Vereniging Flehite. Na overleg met de familie hebben we voor die constructie gekozen. Daarmee blijft de collectie bijeen, zoals mijn grootmoeder en haar zuster wilden. De opslag is onder de best denkbare omstandigheden en er wordt op dit moment onderzoek gedaan als voorbereiding op een nieuwe expositie over Jordanus Hoorn.’ ●

Sybe Keegstra, Thijs Jan van der Leij en Cécile van der Stelt, *45 Jaar Farel College* (Amersfoort: Farel College, 2017) geen isbn, 64 pp., € 5,- via jubileum@farel.nl Met veel foto's.

Jacques Koekkoek en Gerard Raven, *Heilige huizen : Wandelgids religieus erfgoed Amersfoort* (Amersfoort: Stichting Flehite Publicaties 2018), isbn 978 90 820748 4 0, 80 pp., € 9,95

Route en achtergrondinformatie voor

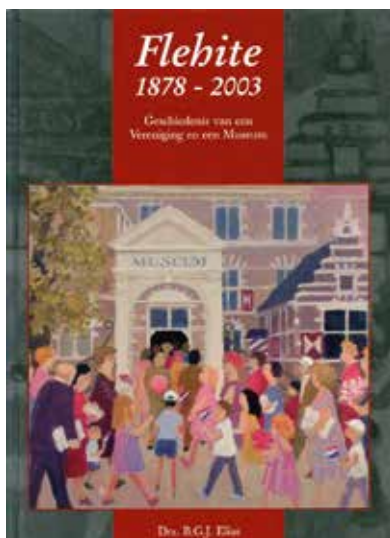
een wandeling van anderhalf tot twee uur. Met foto's van Jos Stöver en vormgeving van Ronald Boiten, zo vertrouwd van het jaarboek Flehite.

Julie-Marthe Cohen en Bart Wallet (red.), *Joden en het Huis van Oranje : vier eeuwen geschiedenis, kunst en cultuur* (Zutphen: Walburg Pers 2018), isbn 9789462492615, 208 pp., € 29,95 Het boek bij de tentoonstelling in het Joods Historisch Museum. Museum Flehite heeft hiervoor het portret van Willem V en het beroemde voorhang uitgeleend, de cadeautjes van de Oranjes toen zij in Amersfoort bescherming vonden.

Jolien Hemmes, *Brieven uit Deshima ...*

(Zierikzee: Vivi Techni, 2017), geen isbn, [256 pp.], € 25. Jan Cock Blomhoff was de laatste opperkoopman en ligt begraven naast het stadhuis van Amersfoort..

Nog steeds te koop

Burchard Elias, *Flehite 1878-2003 : geschiedenis van een Vereniging en een Museum*

(Amersfoort 2005), isbn 90 6109 5697, 232 pp., € 10

Schatten van Amersfoort : 50 topstukken uit Museum Flehite

(Amersfoort 2013), isbn 978 90 820748 0 2, 124 pp., € 4,95

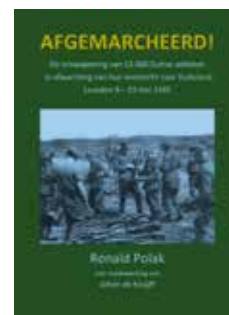
Milo Verhamme en Karen Groenendijk, *Soest in de midden-steentijd : een archeologische ontdekking* (gemeente Soest, 2018), geen isbn, 44 pp., gratis. Onderzoek aan de Jan Wolkershof.

Hanna Salonen, Malou de Wijs en Frank Boesveld, *Dit ben ik* (Amersfoort: Amerpoort, 2017) isbn 9789082059526, 160 pp., € 34,95 bij Jans Pakhuys Kunst van mensen met een beperking, uitgegeven bij het 25-jarig bestaan van Jans Pakhuys en voorloper Galerie Hof 12.

Carol Schade, *Jan Spiering* (Den Haag: Stichting Museum Beelden aan Zee, 2017) isbn 9789076028293, 174 pp € 23,50. Biografie en oevrecatalogus. Jan Spiering was lid van het Amersfoorts Kunstenaars Genootschap en maakte twee beelden in Amersfoort: *De Ontmoeting* (1965) en *Kangoeroe* (1968).

Ronald Polak, *Afgemarcheerd! : de ontwapening van 13.000 Duitse soldaten in afwachting van hun voettocht naar Duitsland, Leusden 9-23 mei 1945* (Historische Kring Leusden 2018), isbn 978 90 802573 9 9, 144 pp., € 15

De soldaten werden verzameld op landhoek Den Treek-Henschooten en op de Leusderhei. Met veel foto's is zo een vrij onbekend stukje plaatselijke geschiedenis gereconstrueerd.

Laura Meilink-Hoedemaker, *'De oprichting van de Nederlandse Beiaardschool in 1953 : wat vooraf ging', Klok & Klepel (Nederlandse Klokkenspelvereniging) 122* (2017) 18-25.

AGENDA

De activiteiten in Museum Flehite kunnen dit jaar niet plaatsvinden door verbouwing.

Tentoonstellingen zijn geordend op einddatum.

NGV = Nederlandse Genealogische Vereniging, <http://amersfoortengv.nl>. Vergaderingen in De Brug, Schuilenburgerweg 2.

OVF = Oudheidkundige Vereniging Flehite

T/m 1 juni

Van werk- tot broedplaats : werken en wonen in het Eemkwartier. Tentoonstelling in Archief Eemland

Woensdag 13 juni, 11-17 uur

Open Dag bij de stadsarcheologen

Praat en puzzel mee met de archeologen bij het nieuwe Centrum voor Archeologie op Westsingel 46.

Donderdag 14 juni, 16.30-18 uur

Historisch Café in Waterlijn, Krommestraat 5

Dinsdag 19 juni, 20-22 uur

OVF-lezing door Peter van den Hooff: *De Gaper: boegbeeld van de genesmiddelfoorziening*. Stad van Cahen, Muurhuizen 104. Niet-leden €3,50.

T/m 23 sep

Armando tot Mondriaan tot Wolter: Museum Flehite te gast bij Rietveld. Expositie van 20e-eeuwse kunst uit de museumdepots. Rietveldpaviljoen, Zonnehof 8, 033 720 08 90. Dit omdat het museum verbouwd wordt.

FOTOGRAFIE EN BEELDBEWERKING ANNETTE KEMPEERS

8 juni-6 januari

Schatten van Amersfoort : 140 jaar op de bres voor onze stad. Tentoonstelling over de jubilerende Oudheidkundige Vereniging in Archief Eemland. Zie p. 16. Entree gratis. Ma-vr 9-17 uur, do 10-17.

www.amersfoortopdekaart.nl

Zoek de historische afbeeldingen van elke plek in Amersfoort en/of voeg nieuwe toe.

Een combinatie van de collecties van Archief Eemland en Museum Flehite.

Wijkmuseum Soesterkwartier

Sint-Bonifaciusstraat 61, elke zaterdag van 11-16 uur en op afspraak.

033 463 5661. www.wijkmuseumsoesterkwartier.nl

Open huis Centrum voor Archeologie

Iedere woensdagmiddag van 14-16.30 uur kunt u de werkplaats en expositieruimte bezoeken. Tevens spreekuur voor eigen vondsten. Westsingel 46, toegang gratis.

KRONIEK

verschijnt vier maal per jaar. U kunt het blad thuis ontvangen door lid te worden van:

■ Oudheidkundige Vereniging Flehite voor €30,-, waarbij u ook het jaarboek Flehite ontvangt;

■ Stichting Archeologie Amersfoort voor €25,- per jaar, met optie jaarboek Flehite.

Oudheidkundige Vereniging Flehite

Secretaris: Jan Carel van Dijk
Toscastraat 1 • 3816 TH Amersfoort
033 475 12 49
secretariaat@historisch-amersfoort.nl
www.historisch-amersfoort.nl

Museum Flehite

Postbus 699 • 3800 AR Amersfoort
033 247 11 00
info@museumflehite.nl
www.museumflehite.nl
Bezoekadres: Westsingel 50
Open: di-vr 11-17 uur, za-zo en tweede feestdagen 12-17 uur

Afdeling SO/Monumentenzorg Amersfoort

Postbus 4000 • 3800 EA Amersfoort
033 469 48 16
ma.cramer@amersfoort.nl
Bezoekadres: Stadhuisplein 1
Open: ma-vr 9-17 uur
(graag op afspraak)

Archief Eemland

Postbus 4000 • 3800 AE Amersfoort
033 469 50 17
archiefeemland@amersfoort.nl
www.archiefeemland.nl
Bezoekadres: Het Eemhuis, Eemplein 73
Open: ma-vr 9-17 uur; inzien van originele stukken alleen op afspraak

Stichting Archeologie Amersfoort (STAA)

Centrum voor Archeologie
Westsingel 46 • 3811 BB Amersfoort
033 463 77 97
fme.snieder@amersfoort.nl
www.amersfoort.nl/archeologie
www.stichtingarcheologieamersfoort.nl
info@stichtingarcheologieamersfoort.nl
Open: wo 14-16.30 uur en op afspraak

Redactie

Max Cramer • Jan Carel van Dijk •
Lydia Edelkoort • Joanne Fokkema •
Gerard Raven • Francien Snieder • Dirk Steenbeek

Redactieadres

Gerard Raven, Museum Flehite
Breestraat 80 • 3811 BL Amersfoort
g.raven@museumflehite.nl
De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen in te korten en/of te herschrijven, zo mogelijk in overleg met de auteur. Meninge(n) verwoord in de artikelen zijn niet noodzakelijk die van de redactie.

Uitgave van de Kroniek wordt mede mogelijk gemaakt door

Van de
Burg & Strooij
www.vandeburgtenstrooij.nl

<http://www.vandeburgtenstrooij.nl>